

UOT 373.2

P.N.Kərimova

Magistrant

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Az 1000, Bakı ş., Ü.Hacıbəyli küçəsi, 68
e-mail: pkarimova@beu.edu.az

UŞAĞIN SOSİALLAŞMASINA AİLƏDƏ VALİDEYNLƏRLƏ ÜNSİYYƏTİNİN TƏSİRİ

Açar sözlər: ailə, valideyn, ünsiyyət, sosial mühit

Uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasına və uşağın tərbiyəsinə ən böyük təsir göstərən ailə münasibətləridir. Ailədə həyat üçün lazım olan keyfiyyətlər, fikirlər və istiqamətlər şəxsiyyətin formalaşması üçün ən vacib vasitə olmuş, olmuş və olacaqdır. Ailə uşağın tərbiyəsi üçün məsuliyyət daşıyan ən əhəmiyyətli təlim-tərbiyə müəssisəsidir. Ailənin sosial mikromühiti ilə uşaqlar tanışdır. Müasir həyatda uşaqlara sosial dəyərlər və rollar haqqında məlumatlandırmaq və onları qarışıqlıqlara və ziddiyyətlərə sövq etmək vacibdir.

П.Н.Каримова

ВЛИЯНИЕ ОБЩЕНИЯ С РОДИТЕЛЯМИ В СЕМЬЕ НА СОЦИАЛИЗАЦИЮ РЕБЕНКА

Ключевые слова: семья, родитель, общение, социальная среда

Именно семейные отношения оказывают наибольшее влияние на личность и воспитание ребенка. Качества, идеи и направления, необходимые для жизни в семье, были, были и будут важнейшими средствами формирования личности. Семья – важнейшее образовательное учреждение, ответственное за воспитание ребенка. Дети знакомы с социальной средой семьи. В современной жизни важно информировать детей о социальных ценностях и ролях и побуждать их к замешательству и конфликтам.

P.N.Karimova

THE INFLUENCE OF COMMUNICATION WITH PARENTS IN THE FAMILY ON THE CHILD'S SOCIALIZATION

Keywords: family, parent, communication, social environment

It is family relationships that have the greatest impact on a child's personality and upbringing. The qualities, ideas and directions necessary for life in the family have been, have been and will be the most important means for the formation of personality. The family is the most important educational institution responsible for the upbringing of the child. Children are familiar with the social micro-environment of the family. In modern life, it is important to inform children about social values and roles and to motivate them to confusion and conflict.

Hər bir uşaq bağçaya müxtəlif ailələrdən gəlir. Hər bir ailənin də özünəməxsus xüsusiyyətləri malik olur. Bu səbəbdən də uşaq öz ailəsindəki mühitdə əldə etdiyi davranış nümunələri ilə gəlir. Hər bir tərbiyəçi-müəllim də uşaq ilə ünsiyyət qurarkən öz peşəkarlığından istifadə edir. Yaddan çıxarmaq olmaz ki, uşaqlar həssas olur və onların hər biri özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Buna görə də hər bir peşəkar tərbiyəçi-müəllim uşaq ilə ünsiyyətdə olarkən onun maraqlarını, arzu və istəklərini, düşüncələrini nəzərə almağı, uşaq ilə səmimi münasibət qurmağı, çoxlu suallar verərək ən çətin vəziyyətlərdə belə onu ünsiyyətə cəlb etmənin yollarını tapmağı bacarmalıdır.

Araşdırmalardan aydın olur ki, valideynlərin öz uşaqlarının hansısa tərbiyəçinin qrupunda təlim-tərbiyə olunmalarını arzu etmələrinin əsas səbəblərindən biri təkcə o tərbiyəçinin yaxşı bilikli olması deyil, həm də onun uşaqlarla səmimi ünsiyyət qura bilməsi, uşaqlarla mehriban olması, ümumiyyətlə yüksək pedaqoji ustalığa malik olmasıdır. Tərbiyəçi-uşaq-valideyn ünsiyyətinin düzgün qurulması təlim-tərbiyənin səmərəli nəticəsindən xəbər verir. Belə ki, uşaqlar tərbiyəçinin qayğıkeşliyini, nəzakətli rəftarı ilə qarşılaşdıqca bu kimi müsbət keyfiyyətlər onlarda da qarşılıqlı hörmət, kollektivçilik, insanpərvərlik, humanistlik kimi gözəl xüsusiyyətlər yaradır.

Ailə şəxsiyyətinin sosiallaşması üçün ən vacib qurumdur. Tam olaraq ailədə, bir insan ilk sosial qarşılıqlı təcrübəni qazanır. Ailənin üzvlərinin ruhi sağlamlığını yaxşılaşdırmaq gücüylə bir şəxsiyyət yaranır.

Ailə, insan cəmiyyətinin təhlükəsizliyinin bütövlüyündən asılı olduğu miniatur bir cəmiyyətdir. Uşaqılıq dövründə ailədə qazananları uşaq hər şeyi özündə saxlayır. Ailə uşaqılığın beşiyidir. Yenidöğülmuş uşaq üçün ən

əhəmiyyətli sosial mühit onun ailəsidir, uşağın şəxsiyyətində təcəssüm etdirilən bütün xüsusiyyətlər məhz ailədə qazanılır.

Validəylərlə uşağın ünsiyyətinin emosional dərinliyi, duyğuların "mübadiləsi" uşağın ətrafdakı hər şeyi necə qəbul etdiyinə, hisslərinin dərinliyinə təsir göstərir. Ailə uşağın zehni inkişafında aparıcı rol oynayır və eyni zamanda uşaqların öyrənməyə olan münasibətinə təsir göstərir. Sosiallaşmanın bütün mərhələlərində ailənin təhsil səviyyəsi, ailə üzvlərinin maraqları uşağın intellektual inkişafına, mədəniyyətinə, tərbiyəsinə təsir göstərir.

Ailədəki norma və dəyərlər də uşağın inkişafında mühüm rol oynayır. Uşaqlıqda ailədəki norma və dəyərlərin mənimsənilməsi uşağda iz buraxır. Uşaqlar böyüklərin aləmi ilə bir çox mövzular üzrə əlaqələndirilir, müxtəlif təsirlər yaşayır, onlarda bu dünyaya və bütövlükdə ayrı-ayrı nümayəndələrinə qarşı qeyri-müəyyən bir münasibət formalaşır. Uşağın yaşlılar aləmi ilə ünsiyyəti sadəcə böyüklərin həyatını gördükdə, söhbətlərini eşitdikdə, münasibətlərini müşahidə etdikdə davam edir.

Bundan əlavə, uşaq valideynlərini təqlid edir, onların nümunəsini (şüurlu və ya şüursuz) rəhbər tutur, yəni onlarla davranışını, hərəkətlərini müəyyənləşdirir. Ətraf aləmlə çox qısa və müvəqqəti əlaqələr də uşaqların şəxsiyyət kimi formalaşmasında və onların sosial inkişafı prosesində mühüm rol oynayır.

Ailə mühitindəki dəyərlər uşağın özünü dəyişdirməsi, özünüdərk etməsini təyin edir. Hər şey əsaslanaraq onu demək mümkündür ki, uşağı həyata hazırlamağın ilk mərhələsi məhz ailədə həyata keçirilir. Ailə mədəni və mənəvi dəyərlərini uşağa ötürür və uşaq qavrayır, gələcək həyat üçün bacarıqlar əldə edir.

Validəylər uşağın ilk sosial mühitini təşkil edir. Uşaq valideynlərinin nümunəsini əldə rəhbər tutur. Uşaqların düzgün böyüyüb boya-başa çatması ailədə münasibətlərin necə qurulmasından, ailədə hansı dəyərlərin mövcud olmasından, ailədəki yaşlı nümayəndələrin hansı maraqlara malik olmasından çox asılıdır. Ailə mühiti uşaqların zehni və fiziki sağlamlığına böyük təsir göstərir.

Uşaq böyüklərin davranışına çox həssas yanaşır və ailə tərbiyəsi prosesində tez bir zamanda öyrəndiklərini həyatda tətbiq edir. Ailə uşağı həyata hazırlayır, gələcək cəmiyyət üçün fayda verəcək vətəndaş davranışının əsasını qoyur.

Bəzən valideynlər uşağın daxili dünyasını başa döşmür və onu anlamaqda çətinlik çəkirlər. Uşaqlar tez-tez valideynlərinin işinin çoxluğu səbəbindən valideyn sevgisi, məhəbbəti və diqqəti çatışmazlığı yaşayırlar.

Uşaqların belə bir ailə tərbiyəsində böyüməsi çox vaxt onlarda açıq-aşkar bir egoizm, təkəbbür, dözümsüzlük kimi keyfiyyətlər yaradır. Bu da uşağın həmyaşlıqları bə böyüklərlə ünsiyyət qurmaqda çətinliklərlə qarşılaşmasına səbəb olur.

Uşağın şəxsiyyəti ailədə formalaşır, ailə onun mənəvi hisslərini, sosial davranış bacarıqlarının tərbiyəsi üçün ilk məktəbdir. Uşağın mənəvi xarakteri gündəlik həyatı, ailənin təməlləri ilə ailənin bütün həyatından qaynaqlanır. Təcrübə göstərir ki, məktəbəqədər yaşlı uşağın ilk tərbiyəsi ailədə qoyulmalı və düzgün təşkil olunmalıdır.

Bir çox araşdırmaçılar uşağa yaxın olan valideynlərin sevgisi, qayğısı, diqqəti uşağda təhlükəsizlik hissinin yaradılmasına səbəb olduğunu qeyd edir və göstərir ki, ünsiyyət uşağda özünə hörmət, özünəgüvən hissini formalaşdırır və özünə hörmətini artırır.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların sosiallaşmasında əsas vəzifə tərbiyəçinin üzərinə düşür. Uşaqlarda kobudluq, ətrafdakılara qarşı biganəlik kimi mənfi keyfiyyətlərin olması məhz tərbiyəçinin uşağın tərbiyəsində yol verdiyi nöqsanlarla əlaqədardır. Tərbiyəçilərin bir qismi məktəbəqədər yaşlı uşaqlarla səmimi ünsiyyət qurmaqda, onlarla əməkdaşlıq etməkdə çətinlik çəkirlər.

Bir çox bağçanın ailə ilə əlaqəsi zəifdir. Uşaq bağçası ilə valideynlərin tələbləri arasında böyük əlaqəsizliyi aradan qaldırmaq üçün tərbiyəçilər tərəfindən heç bir əməli iş aparılmır.

Validəyn ilə səmimi ünsiyyət, əlaqə qurma şəraitində uşaq ona güvənir və asanlıqla ətrafdakıqlarla da münasibətdə ola bilər. Validəyn uşağa qarşı soyuq. Laqeyd münasibəti, övladına qarşı olan biganəlik, sevgisizlik, qayğısızlıq uşağın fəaliyyətini azaldır və bunun nəticəsində uşaq özünə qapanır, özünə inamsız olur. İnkişafında

Uşaq bütün varlığı ilə hiss etməlidir ki, o, valideynləri üçün olduğu kimi əzizdir. Yəni bütün xüsusiyyətləri, çatışmazlıqları ilə çox əzizdir, bu, uşağın sosial-emosional inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Uşaq onu əhatə edən bir çox yaşlıdan sevgi və qayğı görməyə başlayır. Uşaq və yaşlı arasındakı münasibət daha çox yaşlının təşəbbüskanlığından irəli gəlir. Yaşlının ünsiyyətçi olması və onun xeyirxahlığı uşağda müsbət sosial keyfiyyətlərin inkişafı üçün əsas şərt kimi çıxış edir. Yaşlının əsəbiliyi, diqqətsizliyi uşağda özünə inamsızlıq, utancaqlıq kimi keyfiyyətlərin yaranmasına səbəb ola bilər və uşağda "Uğur qazanmayacağam", "Bilmirəm", "Bacarmıram və heç vaxt da bacarmayacağam" kimi fikirlər formalaşır.

Uşağın valideynləri ilə münasibətləri necə inkişaf edir, bu münasibətlərdə hansı yeri tutacaq, özünə münasibətdən asılıdır. Validəynlərin uşaqlarla ünsiyyət tərzini, ailə üzvlərinin bir-biri ilə qarşılıqlı münasibətlərində, ailə

mikroiqlimində əks olunur. Bu baxımdan ailə üzvlərinin ünsiyyətindəki qüsurlar, baş verən xoşagəlməz hadisələr, ilk növbədə, uşaqların psixikasına mənfi təsir göstərir və uşağın digər insanlarla münasibətlərinin pozulmasına səbəb olur və onların ətrafdakılarla ünsiyyət qurmasına maneçilik törədir, ümumiyyətlə uşağın düzgün, ahəngdar inkişafının pozulmasına gətirib çıxarır.

Uşaq ailənin ümumi həyatında iştirak etdikdə əsl ünsiyyət bacarıqları bu vaxt onda formalaşır. Ünsiyyət, dialoq tərbiyəsi, ünsiyyətin ən vacib xüsusiyyəti uşaq və valideyn arasında mövqələrin bərabər qurulmasıdır. Uşaqla gündəlik ailə ünsiyyətində buna nail olmaq çox çətindir. Çünki valideynin gücü, təcrübəsi olduğu halda uşaq fiziki cəhətdən zəif, təcrübəsiz olaraq valideyndən asılı olur, müstəqil olmur. Lakin, buna baxmayaraq, valideynlər mövqələrin bərabər qurulması üçün daima səy göstərməlidirlər. Mövqələrin bərabərliyi uşağın tərbiyə prosesində aktiv rolunun tanınması deməkdir. Ünsiyyətdəki bərabər mövqələrlə uşaqlar həm də valideynlərin özləri üzərində bir tərbiyə təsiri göstərilir. Uşaqların ünsiyyət bacarıqlarına yiyələnməsində ailənin rolu daha böyükdür. Çünki uşaq gününün çox hissəsini ailədə keçirir.

Ünsiyyət prosesində valideynlər nitq mədəniyyətinə düzgün şəkildə yiyələnməli və uşağa yaxşı nümunə olmalıdırlar. Uşağın qarşısında digər insanlarla ünsiyyət qurarkən çalışmalıdırlar ki, kobud, yersiz və xoşagəlməz xarakterli sözlərdən istifadə etməsinlər. Çünki bu kimi sözlər uşaqların yaddaşında daha tez qalır və uşaq sözün mənasını bilmədən həmyaşdqları ilə ünsiyyətdə olarkən həmin sözlərdən istifadə edirlər.

Beləliklə, kiçikyaşlı uşaqların sosial inkişafının bünövrəsi ailədə qoyulur və bunun təməlinə duran mühüm amillərdən biri də uşağın ətrafdakılarla ünsiyyət fəaliyyətidir. Uşağın ətraf aləmlə tanış olub onu dərk etməsi, özündən kiçiklər və həmyaşdqları ilə əməkdaşlıq edib, onları anlaması kimi müsbət keyfiyyətlərə yiyələnməsi onun sosiallaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu da ancaq ilk növbədə valideynlərin övladları arasında səmərəli ünsiyyətdən qurulması əsasında mümkündür.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında Məktəbəqədər Təhsil Proqramı (Kurikulumu) (3-6 yaş). Bakı: Təhsil Problemləri İnstitutunun Təhsil Texnologiyaları Mərkəzinin nəşriyyatı, 2015, 96 s.
2. Azərbaycan Respublikasının "Təhsil haqqında" Qanunu. Bakı 2009, 36 s.
3. Ağayev Ə.Ə., Rzayeva Y.T., Hüseynova T.M., Vahabova T.Ə. Sosial Pedaqogika. Bakı 2008, 178 s.

4. Baxışova Ş.A. Məktəbəqədər Təhsil: Konseptual problemlər. Bakı: Elm və təhsil, 2015, 308 s.

5. Əlizadə H.Ə. Sosial pedaqogikanın aktual məsələləri. Bakı: Səda, 1998, 344 s.

6. Əliyeva G.B. Psixologiya. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: ADPU, 2015, 172 s.

7. Məktəbəqədər müəssisələrdə tərbiyə və təlim proqramı. Bakı: 1998, 210 s.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 24.02.2021

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 02.03.2021

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 15.03.2021

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:

pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor Museib İlyasov

ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 sayılı qərarı ilə çap olunur.